

З. К. Алієва, канд. філол. наук, доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка м. Київ

ФРАНКО У ПЕРЕКЛАДАХ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКИХ ПОЕТІВ

Висвітлено проблему реценції творчості І. Франка в контексті перекладацької практики азербайджанських поетів. Проаналізовано питання творчих контактів азербайджанської та української літератури. Приділено увагу перекладу азербайджанськими авторами поетичних творів і балад І. Франка. Наголошено на значущості культурних взаємин і розвитку порівняльно-літературознавчих контактів між Україною та Азербайджаном; наголошено, що творча спадщина І. Франка тепер звучить англійською, польською, російською, грузинською, литовською, німецькою й іншими мовами.

Ключові слова: переклад; поезія; взаємини; мова; Україна; Азербайджан.

Україна святкує славний ювілей: 160 років від дня народження Івана Франка, всесвітньо знаного поета, прозаїка, драматурга, публіциста, перекладача й видатного вченого, номінованого на Нобелівську премію.

Література Сходу – величезний материк творчості, який уже багато років залишається поза увагою українських літературознавців і перекладачів, адже горизонт їхніх інтересів зазвичай обмежується доробками письменників Заходу. Значущість національної специфіки літературного розвитку в цілому відзначають М. Алексєєв, Л. Грицик, Р. Гром'як, І. Денисюк, А. Діма, М. Ільницький, Ю. Левін, М. Новикова, Г. Сиваченко, наголошуючи на важливості вивчення перекладу в системі порівняльного літературознавства.

За сорок років діяльності Іван Франко надрукував понад 220 окремих видань. Перші збірки за його підписом "Баляды и рассказы" (1876) і "Борислав" (1877) з'явилися під час навчання у Львівському університеті. У 1887 р. із присвятою дружині Ользі Хоружинській вийшла збірка поезій Івана Франка "З вершин і низин". За життя автора побачило світ одинадцять збірок його

поетичних творів: "Мій Измарагд" (1898), "Із днів журби" (1900), "Semper tūro" (1906), "Зів'яле листя" (2-е вид., 1911), "Із літ моєї молодості" (1914) [1, с. 76–82].

Улітку 1893 р. у Відні Іван Франко, під керівництвом професора-славіста Ватрослава Ягича, успішно захистив дисертацію "Варлаам і Йоасаф. Старохристиянський духовний роман і його літературна історія". Того ж 1893 р. драма "Украдене щастя", подана на конкурс галицького Крайового відділу, було відзначено III премією [13, с. 29–80].

Видані повісті "Борислав сміється" (1880–1881), "Лель і Полель" (1887), роман "Перехресні стежки" (1889–1900) вирізняються новаторством. Згодом Іван Франко пише повісті "Воа constrictor" (1884, 1907) "Великий шум" (1907), Видає збірки оповідань "Галицькі образки" (1885), "Староруські оповідання" (1900), "В поті чола" (1903–1905) та ін. Вершиною творчості Івана Франка-лірика стала поема "Мойсей", створена впродовж першого півріччя 1905 р. [4, с. 263–266].

Від ранньої юності до останніх днів життя проніс І. Франко захоплення сходознавством. Це захоплення визначило вибір теми його докторської дисертації. У 1906 р. Харківський університет присвоїв ученому звання доктора honoris causa, він був обраний членом-кореспондентом товариств "Národopisná Společnost Československá" у Празі і "Verein für österreichische Volkskunde" у Відні.

Знаючи чотирнадцять мов, учений підготував та опублікував переклади з-понад тридцяти національних літератур, а це твори близько 200 письменників (В. Шекспіра, Дж. Мільтона, Р. Бернса, Дж. Байрона, П.-Б. Шеллі, Й.-В. Гете, Ф. Шиллера, Г. Гайне, В. Гюго). Актуальна й нині розвідка Івана Франка – "Данте Аліг'єрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезії" (1913). Чільне місце посідають переклади [11, с. 5]. Із редагуванням і передмовами Франка вийшли у світ окремими виданнями трагедії Шекспіра у перекладах П. Куліша. Він переклав ряд сонетів Шекспіра, уривки з його останньої п'єси "Буря", драму "Венеціанський купець" і трагедію "Король Лір". Найвагомішою працею Франка-перекладача є "Фауст" Гете. Погоджуємося з висновками Г. Вервеса, що література за

часи життєдіяльності І. Франка виходила за межі вузького, суто національного аналізу та інтерпретації літературних творів і інтегрується до європейського, східного та світового контексту. Важливими у працях вченого були контактний і генетичний чинники [4, с. 263].

Особа І. Франка і його творчість вчать нас розуміти себе, відчувати та позиціонуватися як нація, гідна поваги та захоплення. Кожен його твір – це ідея загальнонаціональної єдності та автентичності. Учений наголошував на еволюційному характері літературних контактів, різноманітності їхніх взаємодій, форм і виявів [12].

Творча спадщина І. Франка нині звучить англійською, польською, російською, грузинською, литовською, німецькою й іншими мовами. Є російськомовні переклади, зокрема віденське видання 1917 р.: "Моисей: Поэма, сь предисловіемъ автора".

Починаючи з 1891 р., перекладаються твори Івана Франка литовською мовою (К. Ясюкайте, Л. Гіра).

Серед англкомовних цінним є видання 1932 р.: "A Voice from Ukraina: Biographical sketch and translations from the works of Ivan Franko" by Percival Cundy (Roland: R. E. Buffy & Co., 1932); "Ivan Franko, the Poet of Western Ukraine: Selected poems", Translated with a biographical introduction by Percival Cundy. Edited by Clarence A. Manning (New York: Philosophical Library, 1948) і канадське видання "Poems and stories" translated by John Weir (Toronto: Ukrainska Knyha, 1956). Англкомовні переклади І. Франка Вірою Річ містить 55 віршів [10, с. 190–212].

Переклади поетичних текстів збірки "Зів'яле листя" польською мовою зробила Христина Ангельська. Окремі вірші з цієї збірки свого часу перекладали польською Сидір Твердохліб і Владзімеж Слободнік.

Ще за життя письменника грузинські журнали "Квалі" і "Моамбе" видрукували його оповідання. Грузинською перекладено його твори майже всіх жанрів. Життю і творчості Франка присвятили свої статті визначні грузинські письменники й літературознавці І. Цулуکیدзе, Л. Асатіані, О. Баканідзе, П. Гудушаурі та М. Картвелішвілі.

Менш дослідженою темою є переклади І. Франка азербайджанськими авторами, що є свідченням літературних взаємин

між народами Азербайджану й України. Варто відзначити художні взірці перекладів у галузі поетичної творчості А. Алірза, Б. Гасимзаде, А. Алібейлі, А. Джаміля, В. Сафарли, Т. Айюбова, М. Сеизаде, М. Рзагулузаде, Н. Хазрі, Н. Гасанзаде, А. Абдулли, С. Мамедзаде й інших відомих поетів, що з великою майстерністю перекладають азербайджанською різноманітні взірці української поезії та підкреслюють важливе громадське звучання імені й діяльності І. Франка для українського народу [12; 14].

Перші переклади з української поезії азербайджанською здійснено в 40-х рр. ХХ ст. У 1941 р. до відзначення 85-річчя з дня народження відомого українського поета Івана Франка долучилися і представники азербайджанської літератури. У перекладі були представлені азербайджанському читачеві: сонет "Журавлі" І. Франка (в перекладі поета Беюкаги Гасимзаде (1916–1957)), "Пісня майбутнього" (в перекладі поета Анвара Алібейлі (1916–1968)). Вони були опубліковані в бакинській літературній газеті "Едебийат газети" [16, с. 4].

Згодом газета "Комуніст" азербайджанською надрукувала кілька сонетів Івана Франка в перекладі Ахмеда Джаміля (1913–1977) [7, с. 3]. У 1941 р. в Баку було видано азербайджанською мовою "Вибрані твори" І. Франка. Книга на 170 сторінках, що відкривається з передмовою відомого літературознавця, академіка в майбутньому Мамеда Аріфа (1904–1975), поряд з іншими творами, містить і його поезії [14, с. 13–23].

Переклад сонетів І. Франка належить талановитим азербайджанським поетам – Б. Гасимзаде, А. Джамілю і А. Алібейлі; їхні переклади було опубліковано в азербайджанській пресі.

Про східні традиції у творчості І. Франка наголошують як українські, так і азербайджанські літературознавці [14, с. 61–62; 13].

І. Франком написано у 1884 р. вірш у східному жанрі – газель, який також перекладено азербайджанською мовою й надруковано [15, с. 4].

Один з одинадцяти сонетів І. Франка в його книзі, виданій у 1941 р. у Баку, є "неповним". Знаменно, що він вважається першим зразком "неповного сонета", перекладеного азербайджанською. Значимо й те, що переклади сонетів І. Франка пізніше було включено до "Вибраних творів" Б. Гасимзаде, що містять його вірші, поеми

та переклади. У праці Б. Гасимзаде [6, с. 214–216] представлено переклади трьох сонетів І. Франка. Звернений до журавлів третій сонет є тим взірцем, що наближається до східних традицій.

Оригінальні сонети, що римуються подібно до месневи, через деякий час були створені й в азербайджанській поезії. У творчості талановитого сучасного азербайджанського поета Ельшада Сафарли зустрічається подібна контамінація строф [10, с. 194].

Переклад Б. Гасимзаде сонетів І. Франка був не випадковим, бо ще в 1937 р. ним було написано сонет під назвою "Квітка". Тут доречно згадати і те, що Б. Гасимзаде перекладав Т. Шевченка, написав вірш "На батьківщині Шевченка", "Сталева співдружність", народжені від любові до України. Звернемо увагу ще на один факт: талановитий поет А. Джаміль після того, як в 1941 р. переклав поезії І. Франка азербайджанською мовою, сам почав писати оригінальні сонети, у яких відчуваємо вплив української поезики.

Основні переклади англійських, італійських, французьких та інших сонетів припадають на період, коли вже були перекладені сонети І. Франка. У цьому сенсі в розвитку етапу сонетного жанру 40-х рр. ХХ ст. в азербайджанській поезії радянського періоду мали вплив, поряд із російськими й турецькими, також і українські сонети, зокрема сонети І. Франка. Тому у надрукованих в Азербайджані наукових статтях розглядалася творчість І. Франка, зокрема його поезія, яку було високо оцінено [7; 8; 9; 16].

У першому томі двотомного підручника професора Панаха Халілова під назвою "Література народів СРСР" ідеться про творчість І. Франка. Його твори, написані в поетичних формах сонети, октави, терцини і так далі, названі зразками "дивовижної строкатості" [9, с. 58]. У деяких інших збірниках і книгах з української літератури, виданих у Азербайджані, відводилося певне місце сонетам І. Франка.

Крім того, у дослідженнях, присвячених сонетному жанру в Азербайджані, залучалися досягнення літературознавства з порівняльно-наукового аналізу. Наприклад, у монографії "Сонет втрачає в азербайджанській поезії", у її розділі, присвяченому розвитку сонетного жанру у світовій поезії, ідеться і про сонети І. Франка. У тій частині монографії, де проводиться теоретичний аналіз характерних для сонетної структури етапів тези, роз-

витку, антитези і синтезу, як зразки наводиться сонет І. Франка про матір [6, с. 33–34]. Також аналізується "неповний сонет" І. Франка, коли розглядаються особливості цього варіанту сонета [6, с. 173–174]. Отже, аналіз перекладів поезії І. Франка азербайджанською свідчить про значущість творчої спадщини митця не лише для українського, а й для азербайджанського літературознавства. Іван Франко – мов дух стихії,

Що творить в нас і серед нас,
Що будить сили Колодії,
Руйнує зло, живить наді
На Україні в лютий час!

Такими влучними словами описав І. Франка Микола Вороний. Нині митці вчать у великого письменника бути громадянами, усією силою таланту служити своєму народу, сприяти своєю творчістю вирішенню болючих проблем сучасності, зміцнювати взаємини між народами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Аббас Аджалов (Абдулла)*. Выдающийся сын украинского народа (И. Франко-110) / Аджалов (Абдулла) Аббас // "Азербайджан". – Баку, 1966. – № 9. – С. 76–82.
2. *Беюкага Гасымзаде*. Избранные произведения / Гасымзаде Беюкага. – Баку : "Азернешр", 1976.
3. *Арзуманов Вагиф*. Азербайджано-украинские литературные связи / В. Арзуманов. – Баку : "Элм", 1982.
4. *Вервес Г.* Роль Івана Франка у розвитку порівняльного літературознавства / Г. Вервес // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. – Л. : Світ, 1998. – С. 263–266.
5. *Гахраманов Алигейдар*. Великий писатель украинского народа (И. Франко – 100) / А. Гахраманов // "Азербайджан". – Баку, 1956. – № 8 – С. 42–45.
6. *Гусейн Гашимли*. Сонет и терцет в азербайджанской поэзии / Г. Гашимли. – Баку : "Элм", 2003.
7. // "Коммунист". – Баку, 1941. – 28 мая. – С. 4.
8. *Лебединська Т.* Культура Сходу в літературній і науковій діяльності Івана Франка / Т. Лебединська // Іван Франко і світова культура : Матеріали міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО (Львів, 11–15 вересня 1986) : у 3 кн. / упоряд. Б. З. Якимович. – К. : Наук. думка, 1989. – Кн. 2. – С. 61–63.
9. *Панах Халилов*. Литература народов СССР : в 2 т. / П. Халилов. – Баку : "Маариф", 1975. – Т. 1.
10. *Сафарли Эльшад*. Поэт обречен к одиночеству / Э. Сафарли. – Баку : "Нурлан", 2004. – С. 2–5.

11. *Теплий І. "Зів'яле листя" Івана Франка англійською мовою: проблеми відтворення в світлі Франкової перекладацької концепції / І. Теплий // Нагуєвицькі читання – 2008: Іван Франко і новітнє українство : Матеріали Міжнародної наукової конференції. – Дрогобич : Посвіт, 2009. – С. 190–212.*

12. *Франко І. Абу-Касимові капці: арабська казка / І. Франко. – Львів : Друкарня Наукового Товариства ім. Шевченка, 1924.*

13. *Франко І. Варлаам і Йоасаф, старохристиянський духовний роман і його літературна історія / І. Франко // Записки Наукового товариства імені Шевченка : Т. X. ; під ред. М. Грушевського. – Львів, 1896. – Кн. II. – С. 29–80.*

14. *Франко І. Избранные произведения / И. Франко. – Баку : "Азернешр", 1941.*

15. *Франко І. Газель / И. Франко // "Азербайджан генджлери". – 1966. – 7 октября. – С. 4.*

16. // *"Едебийат газети". – 1941. – 9 марта. – С. 4.*

Надійшла до редколегії 01.08.16

Z. K. Alieva, PhD in Philological sciences, Assoc. Prof
Institute of Philology KNU named after Taras Shevchenko, Kyiv

FRANKO IN THE TRANSLATION OF AZERBAIJANI POETS

The problem of preserving creativity I. Franko in the context of the practice of translation of Azerbaijani poets. The article analyzed the issues of creative contacts between the Azerbaijani and Ukrainian literature. Attention is paid to the translation of Azerbaijani authors, primarily the poetry and ballads works of I. Franko. Emphasis is placed on the importance of cultural relations and development comparative literary contacts between Ukraine and Azerbaijan; what is creative heritage. Franco can be presented today in english, polish, russian, georgian, lithuanian, german and other languages.

Key words: translation; poetry; relationships; speech; Ukraine; Azerbaijan.

УДК 930(477)"18/19":165.731 І. Франко

О. М. Богдашина, д-р іст. наук, проф.
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

ІВАН ФРАНКО ЯК ПОПУЛЯРИЗАТОР ПОЗИТИВІЗМУ

Присвячено популяризуванню І. Я. Франком ідей першого позитивізму у громадській діяльності, публіцистиці й наукових творах. Показано, що активне вивчення та популяризація мислителем нової доктрини належить до другої половини 1870-х – першої половини 1880-х рр. Найбільший